

SHLOMO J. SPITZER – KOMORÓCZY GÉZA

HÉBER KÚTFORRÁSOK

Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez

a kezdetektől 1686-ig

MTA Judaisztikai Kutatócsoport – Osiris Kiadó

Budapest, 2003

Pseudeo-Jozsef ben Gorion ha-Kohén
 A JOSZIPPON A MAGYAROK EREDETÉRŐL
 ÉS LAKÓHELYÉRŐL

953

ספר יוסיפון

מוצא העם ההונגרי ומקום מושבו

953

A *Joszippon*-t (*Széfér Joszippon*), amelyből az alábbi részlet való, Dél-Itáliában írták (953). Tényleges szerzőjének nevét nem ismerjük. Magában a könyvben fiktív szerzőnév szerepel: Jozsef ben Gorion ha-Kohén. A fiktív szerzőnév Josephus Flavius héber neve és papi címe. Maga a *Joszippon* cím is az ő nevéből ered. Az anonym szerző célja láthatóan az lehetett, hogy a rendelkezésére álló források, főként Josephus Flavius művei¹ – pontosabban, ezek latin fordításai – és egyéb források alapján ismertesse Izrael történetét a Második Templom korában, s kivált a Róma elleni küzdelmeket, egészen az úgynevezett zsidó háború végéig. A régmúlt megelevenítése és klasszikus leírásainak visszacsatolása a héber nyelvű irodalmi hagyományba a Dél-Itáliában az ókor óta folyamatosan jelen lévő és északabbra is egyre inkább elterjedő zsidó közösségek történeti tudatát erősítette.

KIADÁS

- *Széfér Joszippon* (Mantova, 1480 k.) (az első nyomtatott kiadás, Júda Leon Mosconi XIV. századi átdolgozása alapján; ezt a szöveget újra kiadta David Ginzburg, Berdicsev, 1896–1913).
- *Széfér Joszippon* (Kusta / Konstantinápoly, 1510; Venecia / Venezia, 1544; reprint, Jerusalem, 1956) (a mantovaitól különböző kézirat alapján).²
- *Széfér Joszippon*, "Introduction" by Avraham J. Wertheimer (Jerusalem: Hajjim Hominer, 1966, 1971⁴).
- *Széfér Joszippon*, ed. David Flusser, I (Kuntreszim. Mekorot u-mehkarim, 49) (Jerusalem: Merkaz Zalman Shazar, 1979); II (Jerusalem: Moszad Bialik, 1980) (kritikai kiadás, a Jerusalem, Jewish National and University Library, Hebrew MS, no. 41 280 kézirat alapján).

IRODALOM

- Yitzhak Baer, "Széfér Joszippon ha-ivri", in: Yitzhak Baer, Joshua Guttmann & Moshe Schwabe, Eds., *Széfér Dinaburg* (Jerusalem: Beit ha-Midrash le-Morei ha-Ivri, 1949), pp. 178–205.
- David Flusser, "Mehabbér Széfér Joszippon. Demuto u-tekufato", *Cijjon / Zion*, ns 18 (1953), pp. 109–126.

¹ *Iudaiké arkhaiologia / Antiquitates Iudaicae* ("Zsidó régiségek") / *A zsidó nép története; Peri tou Ioudaikou polemou / De bello Iudaico (Bellum Iudaicum) / A zsidó háború.*

² Minden szokványos nyomtatott kiadás a jelzett konstantinápolyi kiadáson alapszik, jóllehet a kiadók rendszerint arra hivatkoznak, hogy a velencei kiadást vették alapul; a velencei kiadás nyilvánvalóan azonos a konstantinápolyival.

- Alexander Marx, “Josef Ben Gorion Editions”, *Studies in Bibliography and Booklore*, 6 (1962), pp. 38–49.
- Ariel Toaff, *Cronaca Ebraica del Sefer Yosephon* (Rome: Rabbinical Seminary of Rome, 1969).
- David Flusser, “Josippon”, in: *Encyclopaedia Judaica*, X (Jerusalem: Keter, 1972), coll. 296–298.
- Püspöki Nagy Péter, “A zsidóság a korai Árpád-korban. A magyar társadalom vallási viszonyai a kazár hitvitától IV. Béla zsidó-privilégiumáig (861–1251)”, in: uő, szerk., *1100 éves együttélés: a magyar és magyarországi zsidóság a haza és a fejlődés szolgálatában* (Budapest: Magyarországi Holocaust Emlékalapítvány, 2001), pp. 5–62, kül. p. 29 sk. stb.

(...) בני יפת: גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס. בני גומר הם: פרנקוס היושבים בארץ פרנקוס על נהר שיגנא; ריפת הם בריטנוס היושבים ריפתניא על נהר לירא, ושופכים נהר שיגנא ולירא בים אוקיינוס הוא ים הגדול; תוגרמה הם עשר משפחות: מהם כוזר ופיצנא ואלן ובולגר וכצבינא וטורק וכוז וזכוך ואונגר ותולמך. כל אלה חונים בצפון ושמות ארצם על שמותם החונים על נהרי התל. אך אונגר ופיצנא חונים על נהר הגדול הנקרא דנובי הוא דוניי.

(...)

ספר יוסיפון, מהדורת דוד פלוסר, חלק א' (ירושלים תשל"ט), עמ' 55 (כ"י ירושלים, דף 1א, 7–1).

(...) Jefet fiai:³ Gómer, Magóg, Mádaj, Jáván, Tuval, Mesekh és Tirász. Gómer fiai:⁴ Frankosz,⁵ Frankosz országában, a Szigna (ś/šYGN⁶) folyónál; Rifat⁷ – ők a Bretanosz (BRYTNVS),⁸ akik Riftaniában (RYPTNY⁹) laknak, a Lira (LYR¹⁰) folyónál, a Szigna és a Lira az Ókjanosz tengerbe (ʿVQYYNVS) ömlik, ez a Nagy tenger;¹¹ Tógarma (TVGRMH),¹² ez tíz családot jelent: Kuzar (KVZR),¹³ Picnak (PYCNQ),¹⁴ Alan (ʿLN),¹⁵ Bulgar (BVLGR),¹⁶ Kacbina (KCBYN¹⁷), Turk (TVRQ),¹⁷ Kuz (KVZ), Zakuk (ZKVK), Ungar (ʿVNGR)¹⁸ és Tolmac (TVLMC).¹⁹

³ Gen. 10,2.

⁴ Vö. Gen. 10,3. Az itt szereplő felsorolást a *Joszippon* kibővíti, és részben meg is változtatja.

⁵ Frankosz: a “frank”-ok (gallok, franciák). A *Joszippon* ezen a ponton rugaszkodik el a bibliai felsorolástól. – A *Frankosz* név itt a Genesis e helyén szereplő *Askenáz* helyett.

⁶ Szigna: a Szajna.

⁷ Rifat: Gen. 10,3.

⁸ Bretonok.

⁹ Bretagne (Franciaország).

¹⁰ Lira: a Loire.

¹¹ Ti. az Atlanti-óceán.

¹² Tógarma: Gen. 10,3. A Bibliában tartomány Kis-Ázsiában; a középkori héberben a törökök, török népek, illetve Kis-Ázsia / Törökország.

¹³ Kuzar: a kazárok.

¹⁴ Picnak: peccsneg; a besenyők.

¹⁵ Alan: alánok; a kazárok déli szomszédai, a Kaukázus térségében.

¹⁶ Bulgar: a (volgai) bulgárok.

¹⁷ Turk: a törökök.

¹⁸ Ungar: a magyarok. A név írásváltozatai a *Joszippon* kéziratáiban stb.: ʿVGR, ʿVNGR, ʿVNGRY. *Széfér Joszippon*, ed. David Flusser, II (Jerusalem: Moszad Bialik, 1980), p. 255.

¹⁹ Tolmac: Tolmač / Tolmács, besenyő törzs. (KA)

Ezek mind északon táboroznak, és országuk neve az ő nevükről van. Táborozó helyük a Hetel (HTL) folyóinak²⁰ vidéke. Csak Ungar és Picnak táboroznak a Danuvinak (DNVBY)²¹ nevezett nagy folyónál – ez a Dunij (DVNYIY).²²

(...)

Széfér Joszippón, ed. David Flusser, I (Jerusalem: Merkaz Zalman Shazar, 1979), p. 55 (MS p. 1a, verss. 1–7).

= Kohn Sámuel, *Héber kutforrások* (1881), pp. 3–9, no. I.

MEGJEGYZÉS

A *Joszippón* bevezető része a világ népeinek leírásában a Biblia²³ nyomán felsorolja az ismert népeket és lakóhelyüket, de a Népek / Nemzetségek jegyzékét a szerző a középkori krónikákban szokásos módon²⁴ aktualizálta: saját korának népeit valamely bibliai névhez kapcsolta. Közlései a X. század első felének állapotait rögzítették. A későbbi középkorban a zsidó szerzők forrásként használták a művet.²⁵

A magyarok neve a *Joszippón*-ban jelenik meg először a héber nyelvű írásbeliségben. A héber névalak változatai nyugat-európai forrásra vallanak.

A szöveg a *Bretanosz* névvel kapcsolatosan a héber “lakik” jelentésű igét használja, ellenben a Tógarma stb., köztük az Ungar névvel összefüggésben a héber “sátorban lakik” / “sátorozik” / “táborozik” igét; az utóbbi esetleg a harcias életmódra is utal (“harci tábor”). (BV)

²⁰ Hetel (Hetl): Itil / Etel, a Volga.

²¹ Danuvi: a Duna latin nevéből (*Danubius*).

²² Dunij / Dunaj: Duna.

²³ Gen. 10.

²⁴ Mint a magyar krónika-irodalomban, például, a *Gesta Hungarorum*, ahol “Moger” mint Jáfet fia szerepel (c. 1), vagy Kézai Simon, aki név szerint is hivatkozik Josephus “héber nyelvű” könyvére (c. 4), amely nyilván a *Joszippón*.

²⁵ Hasonló genealógiát ismertet Avraham Zakut; lásd alább, #62 (1). Átvette a *Joszippón* jegyzékét, de a nevekben bizonyos változtatásokat eszközölt, Élijáhu Kapszáli krónikája, a *Széder Élijáhu zuta*; lásd alább, #67 (1).